

УДК 130.1:316.012

Є.В. ІВАНОВ

ФІЛОСОФСЬКИЙ ЗМІСТ СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ: СПРОБА АНАЛІЗУ**Іванов Євген Валентинович** – кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології, філософії і права Одеської національної академії харчових технологій

Автор статті здійснює спробу філософського аналізу соціального управління і висуває гіпотезу, що глибинною сутністю цього виду управління виступають осягання та моделювання соціальної реальності. Досліджується роль моделей у процесі репрезентації та пізнавальної практиці людини.

Ключові слова: соціальне управління, осягання, моделювання, репрезентація.

Автор статьи осуществляет попытку философского анализа социального управления и выдвигает гипотезу, что глубинной сутью этого вида управления являются постижение и моделирование социальной реальности. Исследуется роль моделей в процессе репрезентации и познавательной практике человека.

Ключевые слова: социальное управление, постижение, моделирование, репрезентация.

The author attempts to draw the philosophical analysis of social administration and advances the hypothesis that the deep essence of this type of management is the comprehension and modeling of social reality. Investigates the role of models in the process of representation and cognitive practice.

Key words: social control, understanding, modelling, representation.

© Є.В. Іванов, 2012

Постановка проблеми. Проблеми осмислення феномена управління привертати інтерес філософів на протязі тисяч років. Різні аспекти цього явища опинялись у центрі їхньої уваги в залежності від того, які соціальні проблеми набували актуальності, та від внутрішньої логіки розвитку філософії. З плином часу з'являлось все більше фундаментальних досліджень, в яких осмислювалось управління в цілому, його зв'язок з соціальним буттям людини, поряд з вузькоспеціалізованими працями, присвяченими окремим аспектам управління.

Першими, хто звернув увагу на проблему визначення сутності соціального управління, були давньогрецькі філософи. Відповідно до ідей Платона, для пізнання будь-якого природного або соціального феномена необхідно було звертатись до світу ідей. Тільки в ньому можна осягнути істинну сутність «речі». В термінах сучасної науки можна сказати, що концепції Платона та його попередника Парменіда обґрунтовували теоретичне пізнання соціального управління, а от експериментальний шлях, пов'язаний з досвідом, був осмислений дещо пізніше Аристотелем [1, с. 125-125]. Аналізуючи його праці, можна дійти висновку, що в цілому погляди філософа на соціальне управління носили телеологічний характер. Він був упевнений, що метою управлінської діяльності є трансформація суспільства у напрямку більшої справедливості. Цілеспрямовану діяльність людини з її творчим характером він розповсюджував на весь світ, вважаючи, що обидва світи – природний і людський, діяльний, – подібні [2, с. 4-5].

Теорія та практика соціального управління продовжували привертати жваву увагу і в часи середньовіччя, що відобразилось у виникненні прагматичної традиції соціального управління, фундаментом якої став Н. Макіавеллі. Мислитель звертав увагу на те, що кожна держава живе за своїми законами, які суб'єкт управління може пізнати

і використати в своїх цілях [3, с. 42]. Отже, для італійського філософа сутність соціального управління була фактично обмежено «технологією» його практичного використання. Філософія соціального управління пережила в XVIII і особливо в XIX ст. складну колізію, пов'язану з бурхливим розвитком капіталізму в багатьох країнах світу і появою надзвичайно складних завдань і проблем, що потребували вирішення. Еволюція поглядів на проблему буття соціального управління виразилась у виникненні різноманітних утопічних теорій перебудови світу: комунізмі, соціалізмі, анархізмі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема визначення сутності соціального управління знайшла відображення і в працях радянських дослідників (О.М.Аверіна, І.М.Слепенкова, М.М.Перфільєва та інших). В рамках історичного матеріалізму була розроблена модель суб'єкт-об'єктних відносин, що перебільшувала роль держави, яка уявлялась головним і фактично єдиним суб'єктом соціального управління, а його головною функцією вважалось керування. Після розпаду СРСР, коли вітчизняна філософія пішла власним шляхом, В.Г.Кремень, О.С.Пономарьов, С.М.Пазиніч та інші вчені значно розширили стару схему і виробили розуміння соціального управління як феномена, що «зберігає цілісність, визначеність, нормальне функціонування і розвиток соціальних систем і суспільства в цілому» [4, с. 263]. Незважаючи, на певний прогрес у вирішенні проблеми визначення сутності соціального управління, можна констатувати, що існує необхідність перегляду старої філософської парадигми соціального управління, вироблення нової методології його осмислення.

Мета дослідження. Метою статті є обґрунтування гіпотези, що з філософської точки зору сутністю соціального управління є осягання та моделювання соціальної реальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для вирішення поставленого завдання необхідно визначитись із методологією. Оскільки соціальне управління – це діяльність у рамках соціальної системи, пов'язана із взаємодією різноманітних сфер і підсистем суспільства, то для його дослідження доцільно застосувати системний підхід, особливо варіант Загальної теорії систем російського вченого Ю. А. Урманцева. В рамках його концепції детально описано принципово нову технологію отримання знання та здійснення системно організованої практичної діяльності, ключовим процесом для якої є «осягнення». Осягнення – це широка філософська категорія, яка може бути застосована і щодо соціального управління. Вона позначає особливого роду телеологічну систему. Як така вона включає в себе: 1) того, хто осягає (вченого, художника, філософа, або людину, що просвітлюється); 2) те, що осягається (світ, природа, людина, Бог, сфера прекрасного, суспільство); 3) засоби осягнення (чуттєві, раціональні, медитативні, експериментальні, теоретичні, методологічні); 4) пізнавальна діяльність (експериментальна, теоретична і т. д.); 5) осягнуте, або ідеальний образ (науковий, художній, філософський, релігійний, міфологічний, езотеричний); 6) оцінка осягнутого з точки зору ступеня адекватності змісту зразка осягнутого змісту прообразу осягаемого згідно і за допомогою чітких критеріїв (у науці застосовується істина; гармонія та естетичність у мистецтві; відповідність духу і природі текстів священних писань у релігії і т. д.); 7) діяльність у випадку необхідності повторюється для зменшення відмінностей в ідеальному образі та прообразі, що реалізується у вигляді зворотного зв'язку негативного або позитивного з тим, хто осягає за допомогою засобів та критеріїв осягаемого; 8) створення нових зразків n-го ступеня адекватності; 9) засоби матеріальної реалізації зразка (людські, фінансові, матеріальні, духовні і т. д.); 10) реалізація зразка у вигляді матеріальних предметів (наукового обладнання, технологічних ланок, шедеврів мистецтва, релігійних, наукових та філософських текстів, шкіл та течій); 11) оцінка матеріально реалізованого зразка з точки зору його адекватності вже не осягаемому, а його ідеальному n-го зразка як ідеалу згідно і за допомогою створених для цієї мети критеріїв; 12) діяльність, що може багато разів повторюватись для збільшення схожості між ідеалом та його матеріальним втіленням; 13) нові матеріальні втілення ідеалу [5, с. 90-91].

Осягнення, в концепції Ю. А. Урманцева, – це процес освоєння, пізнання, змінення існуючої та створення нової реальності. Специфіка осягнення в цілому як процесу і явища та його окремих форм визначається всіма його елементами (в першу чергу з 1 по 10), тому не можна редукувати дане явище лише до раціональних, чуттєвих, медитативних та інших засобів пізнання. Осягнуте – це філософська картина світу, онтологія, гносеологія, логіка, естетика, етика, інші філософські системи, категорії, принципи, закони, знання, цінності, відношення людини до світу та багато іншого. Оцінка осягнутого соціальною філософією на адекватність проходила з давніх часів у ході дискусій, а іноді й

трагічних колізій, вона відтворювалась багатьма поколіннями філософів та вчених, художників, політиків, богословів, езотериків. У процесі приєднання до цієї дискусії наших сучасників і полягає своєрідна та унікальна якість філософії соціального управління.

Діяльність, що мала на меті створення більш адекватних зразків, які відображали соціальну реальність, призводила до диференціації філософських напрямків, шкіл, течій. Засоби матеріальної реалізації зразка були ті ж самі, що і в інших сферах людської діяльності: людські, фінансові, енергетичні, матеріальні. У матеріальному відношенні осягнуте могло бути реалізоване таким чином, що було у всіх на виду: представлене книгами, статтями, різними групами за інтересами і т. д. Інші ж реалізації осягнутого були не такими очевидними, реалізовувались у науці, техніці, мистецтві, релігії, праві, а за допомогою їх і в практиці.

Ю.А.Урманцев простежив чітку закономірність, послідовність подій, пов'язаних з осягненням. На його думку, вона наступна: «визнання; канонізація; догматизація; насадження і ідеологізація певного філософського напрямку; активне протистояння з іншими, навіть спорідненими філософськими течіями; утиски, заборони, осуд, боротьба проти самих канонізованих та ідеологізованих філософських систем; зміна оцінок і деідеологізація, деканонізація цих систем; визнання та канонізація, догматизація інших філософських ідеалів; більш об'єктивна, більш спокійна з часом оцінка старих ідеалів» [5, с. 92-93].

Все вищевикладене справедливо і по відношенню до соціального управління. Феномен осягання, проаналізований Ю.А.Урманцевим, за своїм змістом багато в чому збігається з соціальним управлінням. Він так само, як і осягання, включає в себе: 1) суб'єкта; 2) те, що осягається (світ соціального); 3) засоби осягнення (методи, концепції); 4) пізнавальну діяльність (вона часто описується в філософській літературі про управління як різноманітні управлінські процеси (аналіз ситуації, визначення проблеми, перетворення інформації і т. д.); 5) ідеальну картину соціального, що може відображатись у свідомості суб'єктів управління, їх концепціях, моделях, статтях, книгах і т. д.; 6) оцінку досягнутого (самим суб'єктом, експертами, сторонніми спостерігачами); 7) повторювану діяльність для створення ще більш адекватної картини соціального світу. Однак управління має відмінність від осягання, яка коріниться в його суб'єктності (можливості багатьох суб'єктів активно і творчо впливати на соціальну реальність).

Другий крок до розробки нової методології дослідження соціального управління був зроблений М. Вартофським, який у збірці статей «Моделі. Репрезентація і наукове розуміння» [6] докладно дослідив проблему репрезентації, яка, на його думку, дозволяє осмислити з наукової точки зору велику кількість важливих феноменів: людське пізнання, пов'язане з спілкуванням, творчість, передачу та збереження знань, духовну діяльність, волю, уяву, міркування, а також феномен соціального управління. Репрезентація, як можливість вираження

сутності певного об'єкта за допомогою засобів, що виконують роль посередників, входить як складовий компонент у всі ці феномени. Через створення та використання інструментів репрезентації ми пізнаємо соціальну реальність і відкриваємо можливість для її змінення і вдосконалення, наприклад за допомогою символічних систем, як у мові та науці.

Більшість науковців розуміють під моделлю абстрактне копіювання людиною певних якостей світу, конструкцію, в якій ми поєднуємо за допомогою символів зразки нашого досвіду та мислення і в результаті отримуємо систематизовану репрезентацію цього досвіду та мислення, як засобу їх розуміння чи пояснення іншим людям [6, с. 11]. У своїй концепції М. Вартофський простежив здатність до створення репрезентацій від початкового виробництва артефактів, передусім засобів праці та зброї. Однак він розумів артефакти більш широко, як усе те, що створюється людьми за допомогою перетворення природи до самих себе. До них він відносив форми соціальної організації, взаємодії, мову та навички праці [6, с. 9].

Репрезентації та побудова моделей іманентні самій природі людської практики або діяльності. Двома її формами є виробництво речей та соціальна взаємодія. Саме вони в інтегративному зв'язку одна з одною є умовами нашого повсякденного існування, а також історичного існування людей, що передають свій досвід та знання від покоління до покоління. Виробництво речей корінним чином залежить від виробництва та застосування засобів праці, так само як соціальна взаємодія сильно залежить від виробництва та застосування мови. Це означає, що мова та засоби праці є найбільш фундаментальними артефактами, завдяки яким людина розумна відрізняється від своїх предків та тварин [6, с. 12].

Люди самостійно створюють засоби свого пізнання. На думку М. Вартофського, ми створюємо когнітивні артефакти, які не тільки йдуть далі, ніж форми перцептивної та біологічної діяльності, які генетично розвинулись у людей, але й кардинальним чином міняють саму природу навчання та пізнання, проводять демаркаційну лінію між інтелектом і пізнанням людей та відповідними здібностями тварин. Когнітивні артефакти, які ми створю-

ємо, це – моделі, тобто презентації для нас самих того, що ми робимо, того, що ми хочемо, на що ми сподіваємось. Саме тому М. Вартофський вважає, що модель, як результат репрезентаційної практики, – це не тільки копія деякого стану справ, але й форма дій, які планує людина в майбутньому, передбачення майбутньої діяльності [6, с. 11].

Модель може виступати не тільки в ролі засобу інтерпретації, але й способом пояснення різноманітних феноменів, вона дозволяє розкрити сутність, внутрішню природу якогось об'єкта або явища [7, с. 191]. Перехід від інтерпретуючої до пояснюючої моделі проходить у результаті виключення тих моделей, що не підтверджуються практикою. Адекватність моделей в подальшому уточнюється, деталізується в результаті конкретизації особливостей об'єкта [7, с. 187]. Створення моделей – це, фактично, головний напрям управлінської практики, так як за їх допомогою здійснюються всі управлінські процеси: планування, організація, керування, контроль і т. д. Фактично соціальне управління є конструюванням нових та застосуванням старих репрезентацій, моделей для вирішення поточних та стратегічних завдань.

Виробництво речей в усіх фундаментальних історичних формах передбачає соціальну взаємодію людей. М. Вартофський називає її власне соціальною практикою, тому здатність людей до соціального спілкування є необхідною умовою будь-якого виробництва і управління, так само як і різноманітні форми соціальної організації, в рамках яких ці процеси відбуваються [6, с. 12-13].

Висновки. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що філософською сутністю соціального управління виступають процеси осягання та моделювання. Суб'єкт управління поєднує обидва процеси в своїй діяльності, спочатку досліджуючи соціальну реальність, а потім за допомогою різноманітних засобів, в першу чергу, застосовуючи різного роду моделі, змінює її. Перспективним напрямком подальших досліджень є вивчення національних моделей соціального управління (американської, західноєвропейської, китайської і т. д.), їх особливостей і специфіки, що дасть можливість встановити раніше невідомі закономірності розвитку та функціонування даного виду управління.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Платон. Государство / Платон; [Под общ. ред. А. Ф. Лосева и В. Ф. Асмуса]. – СПб.: Изд-во С. Петерб. у-та, 2007. – (Сочинения в четырех томах; Ч. 1). – Т. 3. – 2007. – 752 с.
2. Афанов А. П. Аристотель и современность / А. П. Афанов // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. – 2010. – № 2 (46). – С. 4-7.
3. Макиавелли Николо. Избранные произведения / Николо Макиавелли; [пер. з італійської]. – М.: Художественная литература, 1982. – 198 с.
4. Кремень В. Г., Пазиніч С. М., Пономарьов О. С. Філософія управління: Підруч. для вищ. навч. закл. / В. Г. Кремень, С. М. Пазиніч, О. С. Пономарьов. – К.: Знання України, 2007. – 360 с.
5. Урманцев Ю. А. О формах постижения бытия / Ю. А. Урманцев // Вопросы философии. – 1993. – № 4. – С. 89-106.
6. Вартофський М. Модели. Репрезентация и научное понимание / Маркс Вартовский [пер. с англ. редакции литературы по философии и лингвистики]. – М.: Прогресс, 1988. – 484 с.
7. Штофф В. А. Моделирование и философия / Виктор Александрович Штофф. – М.: Наука, 1966. – 302 с.